

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 11 (2003)

Εμφύλιοι πόλεμοι

Πόνος Καζάκος, Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία: Ιστορική ταυτότητα, θεσμοί και υπερεπέκταση στην Ευρώπη

Κωνσταντίνος Διαμαντίκος

doi: [10.12681/sas.926](https://doi.org/10.12681/sas.926)

Copyright © 2015, Κωνσταντίνος Διαμαντίκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Διαμαντίκος Κ. (2015). Πόνος Καζάκος, Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία: Ιστορική ταυτότητα, θεσμοί και υπερεπέκταση στην Ευρώπη. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 11, 267–270. <https://doi.org/10.12681/sas.926>

Πάνος Καζάκος, *Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Τουρκία. Ιστορική ταυτότητα, θεσμοί και υπερεπέκταση στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2003, 199 σελ.

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποκτά μία ολοένα αυξανόμενη δυναμική. Μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα η Ένωση όχι μόνο διευρύνθηκε, δίνοντας το χρίσμα του κράτους μέλους σε δέκα νέα κράτη, αλλά κινείται και σε έναν άξονα περαιτέρω ενοποίησης. Η Συνέλευση για το Μέλλον της Ευρώπης και οι απαρχές της δημιουργίας ενός Ευρωπαϊκού Συντάγματος αποτελούν μία εξέλιξη μεγίστης σημασίας για τη μελλοντική πορεία της Ευρώπης. Η Ευρώπη φαίνεται ότι μετεξελίσσεται από ένα υβριδικό μόρφωμα σε μία αρτιότερη και συνεκτικότερη οντότητα.

Η συζήτηση για το μέλλον της Ένωσης έχει τις ρίζες στο απώτερο παρελθόν και πολλά από τα θέματα που απασχολούν σήμερα το ευρωπαϊκό προσκήνιο αποτέλεσαν πεδία θεωρητικής αντιπαράθεσης πριν από τριάντα και παραπάνω χρόνια (K.C. Wheare, C.J. Friedrich κ.ά.). Σήμερα αναδεικνύονται εκ νέου καιρία ερωτήματα σχετικά με το πρότυπο οργάνωσης που φαίνεται να επικρατεί στην Ένωση μετά τις τελευταίες εξελίξεις, τον καταμερισμό των έργων ανάμεσα στα διάφορα επίπεδα διακυβέρνησης, τη σημασία της τρέχουσας αλλά και των επικείμενων διευρύνσεων για τις δυνατότητες περαιτέρω συνεργασίας κ.λπ.

Θέματα όπως αυτά που προαναφέρθηκαν εξετάζονται στο βιβλίο του Πάνου Καζάκου *Το αβέβαιο μέλλον της Ευρώπης και η Τουρκία*. Ο συγγραφέας, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, παρουσιάζει δύο πιθανά σενάρια για το μέλλον του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Σύμφωνα με το πρώτο σενάριο, αυτό της ιστορικής συνέχειας, η Ένωση θα συνεχίσει την πορεία της με γνώμονα μία ορισμένη αντίληψη για τις κοινές αρχές και αξίες, που πηγάζουν από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα και τον χριστιανικό πολιτισμό, δηλαδή με βάση την ιστορικά διαμορφωμένη ταυτότητα. Στη βάση των αρχών αυτών οικοδομήθηκαν οι θεσμοί που υφίστανται σήμερα στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Αυτοί συγκροτούν τον πυρήνα της ευρωπαϊκής ταυτότητας σήμερα.

Το δεύτερο σενάριο παρουσιάζει μία άλλη Ευρώπη, με διαφορετικό περιεχόμενο και σκοπό. Με βάση την εκδοχή αυτή η Ένωση εξελίσσεται σε ένα διηπειρωτικό οικονομικό οργανισμό παρόμοιο με τη 'μείζονα Ευρώπη' που είχε προτείνει ο Amoroso. Η ενδεχόμενη ένταξη του Μαρόκου, της Ουκρανίας, αλλά κυρίως της Τουρκίας θα μετασχημάτιζε την Ένωση σε ένα

χαλαρότερο οργανισμό, καθιστώντας πρακτικά ανέφικτο το στόχο της 'ολοένα στενότερης ένωσης'. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας, θα μιλούσαμε για 'ένα τέλος και μία αρχή', το τέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (as we know it) και την ανάδειξη ενός νέου διεθνή οργανισμού.

Το δεύτερο σενάριο, παρά τα όποια πλεονεκτήματα συνεπάγεται (ενεργειακοί δρόμοι, επέκταση αμυντικής συνεργασίας κ.λπ.), θα οδηγούσε σε μία Ένωση χωρίς ταυτότητα. Το στοιχείο αυτό δημιουργεί μία αντίφαση: οι ως σήμερα εξελίξεις στα πλαίσια της Ένωσης προς την κατεύθυνση της 'στενότερης ένωσης' φαίνεται να αναιρούνται στα πλαίσια του δευτέρου αυτού σεναρίου. Η όποια συζήτηση για εμβάθυνση, ομοσπονδιακή προοπτική και 'Συνταγματική Συνθήκη' δεν έχει ιδιαίτερο νόημα αν λάβουμε υπόψη ότι η ΕΕ θα επεκτείνεται αδιάκοπα.

Το συμπέρασμα του συγγραφέα είναι ότι η πιθανότερη εκδοχή είναι αυτή που εμπεριέχεται στο πρώτο σενάριο, μία Ευρώπη με σταθερά σύνορα. Εκτιμά ότι η θεωρία της ολοκλήρωσης, που έχει αναδείξει ποικίλους προσδιοριστικούς παράγοντες (εξωτερική απειλή, spill over κ.α.) αλλά και η ιστορική διαδρομή υποδείχνει μία μελλοντική πορεία σύμφωνα με την αρχική προσδοκία της 'ever closer union'. Ειδικότερα, η ως τώρα εξέλιξη της Ένωσης στηρίζεται σε κοινά στοιχεία των ευρωπαϊκών λαών, που με τη σειρά τους αποτελούν τις βάσεις υπερεθνικών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών θεσμών, όπως η αγορά, το κοινωνικό κράτος και η δημοκρατία. Οι θεσμοί αυτοί αποτελούν τα θεμέλια, αλλά και τον κινητήριο μοχλό της ενοποιητικής διαδικασίας. Η ένταξη στην Ένωση χωρών με διαφορετική ιστορική τροχιά και, κατ' επέκταση, διαφορετικούς θεσμούς και πρακτικές, ασυμβίβαστους με το ευρωπαϊκό πλαίσιο, θα προκαλέσει προβλήματα που θα αντιμετώπιζε κάθε επιχείρηση '...το πρόβλημα να επεκτείνεται αδιάκοπα, ενδίδοντας στη μαγνητική δύναμη που ασκεί στον περιγύρο της και απορροφώντας άλλους, ή να ρυθμίσει τις σχέσεις της με αυτόν'.

Στο βιβλίο αυτό διατυπώνεται ένα σύγχρονο δίλημμα ευρωπαϊκής πολιτικής: η Ένωση καλείται να επιλέξει ανάμεσα σε α) περαιτέρω ολοκλήρωση εντός καθορισμένων συνόρων στο πλαίσιο μίας 'unity with diversity', αλλά με όρια όσον αφορά την πολυπολιτισμικότητα και β) σε (υπερ)επέκταση με χαλαρότερους δεσμούς συνεργασίας. Η δεύτερη επιλογή, σημειωτέον, δεν είναι ο δρόμος που ακολουθούν οι Ηνωμένες Πολιτείες. Στο πρότυπο αυτό τα σύνορα είναι δεδομένα και, συνεπώς, η πολυπολιτισμικότητα ελεγχόμενη!

Κατά τον συγγραφέα μία ενδεχόμενη ένταξη της Τουρκίας θα αποτελέσει καταλύτη των εξελίξεων στην ΕΕ. Συνεπώς η τουρκική ένταξη έχει κρίσιμη

σημασία για το μέλλον της Ευρώπης. Η ιστορική διαδρομή της Τουρκίας μικρή σχέση έχει με την ευρωπαϊκή εμπειρία και, κατά συνέπεια, η διάσταση των αντιλήψεων περί αρχών, αξιών και πρακτικών είναι μάλλον μεγάλη. Με απλά λόγια, το κίνημα της Αναγέννησης, του Διαφωτισμού και η Γαλλική Επανάσταση, σημεία σταθμοί για την ευρωπαϊκή ήπειρο, δεν είχαν καμία επίδραση στην Τουρκία. Σε αυτό ίσως να οφείλεται και η αδυναμία της Τουρκίας να προβεί στις κατάλληλες τομές και να υιοθετήσει τις δυτικού τύπου μεταρρυθμίσεις που υποδεικνύει η ΕΕ, επιτυγχάνοντας τον στόχο των κριτηρίων της Κοπεγχάγης. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι η Ένωση μετά την ένταξη της Τουρκίας ή θα διαλυθεί, ή θα αλλάξει ρόλο και περιεχόμενο. Ωστόσο, η πρόωγη ένταξη της Τουρκίας συνιστά απειλή και για τη συνοχή –και ίσως και την επιβίωση– της ίδιας της Τουρκίας!

Θα μπορούσαν φυσικά να διατυπωθούν αντιρρήσεις στην επιχειρηματολογία του συγγραφέα. Προφανώς υποθέτει ότι η πολιτική των ΗΠΑ επηρεάζει μόνο σε κάποιο βαθμό τα ευρωπαϊκά δρώμενα, χωρίς όμως να είναι καθοριστική για το μέλλον της Ένωσης. Η υπόθεσή του αυτή έρχεται σε αντίθεση με αυτούς που τονίζουν τη σημασία της αμερικανικής πολιτικής και θεωρούν ότι η Ένωση με τη μορφή που έχει σήμερα θα διαλυθεί (Milton Friedman). Με βάση το παραπάνω επιχείρημα, μία ακόμα ένσταση που θα μπορούσε να διατυπωθεί είναι ότι το δεύτερο σενάριο της υπερεπέκτασης και του μετασχηματισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα διεθνή οργανισμό με χαλαρούς δεσμούς μεταξύ των μελών του είναι πιθανότερο απ' όσο εκτιμά ο συγγραφέας, ακριβώς λόγω της αμερικανικής πολιτικής.

Επίσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επίδραση της Τουρκικής ένταξης υπερετιμάται. Ακόμα και αν δεχθούμε ότι η χώρα θα γίνει μέλος της Ένωσης, αυτό δεν σημαίνει ότι ανοίγει ο δρόμος για όσες χώρες επιθυμούν να ενταχθούν. Με άλλα λόγια, ακόμα και αν θεωρήσουμε ότι ολοκληρώνεται και επιτυγχάνει η μεταρρύθμιση στην Τουρκία, δεν πρέπει να αμφισβητούμε την πιθανότητα να παραμείνει η Ένωση όπως τη γνωρίζουμε ως σήμερα και απλά να περιλάβει και την Τουρκία. Βέβαια, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι μεταρρυθμίσεις που ζητούνται από την Τουρκία δεν θα επιτευχθούν στο προβλεπτό μέλλον.

Εξετάζοντας τη συλλογιστική του συγγραφέα από θεωρητική σκοπιά, το ερώτημα που αναδύεται είναι αν η μεταβίβαση εξουσιών στην Ένωση από το εθνικό κράτος έχει πλησιάσει τα όριά της. Αν λάβουμε υπόψη μας τις παραδοχές της (νεο)ρεαλιστικής θεωρίας (*structural realism/δομικό ρεαλισμό*), δηλαδή ότι τα κράτη είναι οι βασικοί δρώντες του διεθνούς συστήματος

και ότι είναι σε θέση να λειτουργούν ως gate-keepers, εφόσον οι 'συνθήκες' αλλάζουν, τότε η προοπτική της 'ever closer union' μάλλον εξασθενίζει. Υπάρχει, συνεπώς, θέμα επιλογής θεωρίας όταν εξετάζονται ζητήματα ευρωπαϊκής οργάνωσης. Ο συγγραφέας μάλλον κινείται στο διαφορετικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε από τον φιλελεύθερο θεσμισμό, το νεοφοκτιοναλισμό και τον νέο θεσμισμό.

Τέλος, ο συγγραφέας αφήνει ανοιχτό το ερώτημα πόσο γρήγορα μπορεί να εξελιχθεί η στενότερη συνεργασία και ολοκλήρωση στην Ευρώπη. Αν δεχτούμε ότι η γενική κατεύθυνση είναι προς ένα ομοσπονδιακό μόρφωμα, τότε θα πρέπει να δούμε τι μας διδάσκει η ιστορική εμπειρία αναφορικά με τη δημιουργία και την εξέλιξη της έννοιας του έθνους-κράτους στην Ευρώπη. Έχοντας κατά νου ότι αντίστοιχες εξελίξεις στα πλαίσια των εθνικών κρατών (νομισματική ένωση, ομοσπονδιακή οργάνωση, συνταγματική νομιμότητα) κινήθηκαν με βραδύτερους ρυθμούς μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι συνθήκες δεν είναι αρκετά ώριμες έτσι ώστε να προχωρήσει η Ευρώπη σε επίπεδα στενότερης συνεργασίας.

Κωνσταντίνος Διαμαντίκος

Mark Mazower (επιμ.), *After the war was over. Reconstructing the family, nation, and state in Greece, 1943 - 1960*, Princeton Univ. Press, Princeton και Oxford 2000, 312 σελ.

Πληθαίνουν τα ερευνητικά εγχειρήματα στα οποία ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (ιδιαίτερα μετά την τροπή του, το 1943) συνεξετάζεται με την *dorogouerra*, όπως έχει επικρατήσει να ονομάζεται στη διεθνή ορολογία η φάση της μεταπολεμικής σύγχυσης, της κάθαρσης και της ανοικοδόμησης.¹ Το ίδιο συμβαίνει και στον εν λόγω συλλογικό τόμο στον οποίο, ωστόσο, η περιοδολόγηση του υπότιτλου φαίνεται να μην συμβαδίζει με τον τίτλο. Αναμφίβολα ωστόσο, η Ελλάδα προσφέρεται περισσότερο από κάθε άλλη ευρωπαϊκή χώρα για μια ερευνητική προσέγγιση που να συνδέει τις περιόδους πριν και μετά το 1945.²

Αφού οι Έλληνες απέκρουσαν την ιταλική εισβολή της 28.10.1940 μακριά στο αλβανικό έδαφος, η γερμανική Βέρμαχτ έσπευσε, τον Απρίλιο του 1941, να συνδράμει τους ταπεινωμένους ιταλούς εταίρους. Μετά την κατάληψη της Ελλάδας οι νικητές διατήρησαν υπό τον έλεγχό τους μόνο μερικές